

Mechanism for implementing the enhancement of students' civic position based on a value-oriented approach

Mashkhura YULDASHEVA¹

Bukhara State Pedagogical Institute

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2025

Received in revised form 5
October 2025

Accepted 10 November 2025

Available online 25
November 2025

Keywords:

individual psychological
characteristics of a person
(goal, activity,
temperament,
character, abilities),
the formation of students as
individuals,
the high spiritual and moral
potential of the era.

ABSTRACT

In the previous chapter of the dissertation, we established a socio-pedagogical necessity to approach the concept of civic position, the formation of youth personality in civic positions, and the improvement of civic position among young people from a new methodological perspective. We argued for the need to interpret its specific features, socio-political, economic-spiritual factors, and conditions as an integrated whole. In this chapter, continuing this theoretical foundation, we explore the psychological structure of an individual, interpersonal relationships, activity and its components, self-awareness, and self-development. Through this lens, we highlight the role of psychological factors in developing students' civic position, emphasizing their significance in human life, particularly in the lives of young people.

2181-3701/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss10/S-pp123-127>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishni amalga oshirish mexanizmi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

shaxsning individual
psixologik xususiyatlari
(maqsad,
faoliyat,
temperament,
xarakter,

Maqolada dissertasiyaning oldingi faslida fuqarolik pozitsiyasi, fuqarolik pozitsiyasida yoshlar shaxsining shakllanishi, jumladan, yoshlarda fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishga yangicha metodologik asosda yondashib, uning o'ziga xos xususiyatlarini, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy-ma'naviy omillar, shart-sharoitlarni o'zaro yaxlitlikda talqin qilish lozimligini ijtimoiy-pedagogik zarurat sifatida

¹ Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Assistant Professor, Bukhara State Pedagogical Institute.
E-mail: mashhurayuldasheva1973@gmail.com

qobiliyat) talabalarining shaxs sifatida shakllanishi, davrning yuksak ma'naviy va axloqiy salohiyatli.

asosladik. Bu faslda mazkur nazariy asosni davom ettirib, shaxsning psixologik tuzilishi, shaxslar munosabati, faoliyat va uning tarkibiy qismlari, o'z-o'zini anglash va bu asosda o'z-o'zini rivojlantirish orqali talabalarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishda psixologik omillarning inson hayotida, ayniqsa, yoshlarning hayotida tutgan o'rni yoritilgan.

Механизм реализации совершенствования гражданской позиции студентов на основе ценностного подхода

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

индивидуально-психологические особенности человека (цель, деятельность, темперамент, характер, способности), формирование учащихся как личности, высокий духовно-нравственный потенциал эпохи.

В предыдущем разделе диссертации мы обосновали социально-педагогическую необходимость нового методологического подхода к интерпретации гражданской позиции, формированию личности молодежи с гражданской позицией, в том числе совершенствованию гражданской позиции у молодежи. Мы подчеркнули важность целостного рассмотрения ее специфических особенностей, социально-политических, экономико-духовных факторов и условий. В этом разделе, продолжая данную теоретическую основу, освещается роль психологических факторов в жизни человека, особенно в жизни молодежи, в развитии гражданской позиции студентов. Это рассматривается через призму психологической структуры личности, межличностных отношений, деятельности и ее компонентов, самосознания и саморазвития на этой основе.

KIRISH

Talabalarda barkamol avlod shaxsining muhim sifati – fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishni maqsad qilib belgilagan ekanmiz, muammoni pedagogik asoslash bilan birga, uni psixologik omillarini aniqlash ham katta ilmiy-nazariy ahamiyat kasb etadi. Biz bu faslda talabalarda fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishni ta'minlaydigan psixologik omillar xususida so'z yuritamiz. Zero, psixologik omillar, ya'ni shaxsning bilish jarayonlari (sezgi, idrok, tafakkur, xotira, xayol, nutq, diqqat), shaxsning emosional-irodaviy holatlari (his-tuyg'u, idrok, qiziqish, mayl), shaxsning individual psixologik xususiyatlari (maqsad, faoliyat, temperament, xarakter, qobiliyat) talabalarining shaxs sifatida shakllanishida, davrning yuksak ma'naviy va axloqiy salohiyatli hamda yuqori malakali mutaxassis bo'lishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Ma'lumki, oliy ma'lumotli siyosatshunos – bu sotsial individ. U sotsial individ sifatida mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga, ma'naviy-madaniy hayotida faol ishtirok etishi lozim bo'ladi. Buning uchun unga bilim, g'ayrat-shijoat, ijodiy tafakkur, o'z faoliyatini mustaqil tashkil etish masalasi, bunyodkorlik, tashabbuskorlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik ko'nikmalari shakllangan bo'lishi lozim. Psixologik manbalarda qayd etilishicha, oliy ma'lumot olishga tayyorgarlik davri – bu talabalik davriga to'g'ri keladi. Zero, taniqli psixolog, professor E.G'oziev ta'riflaganidek, "Talabalik davri o'spirinlikning ikkinchi bosqichidan iborat bo'lib, 17-22-25 yoshni o'z ichiga oladi va o'zining qator

betakror xususiyatlari va qarama-qarshiliklari bilan xarakterlanadi. Shu boisdan, o'spirinlik davri shaxsning ijtimoiy hamda kasbiy mavqeini anglashdan boshlanadi. Mazkur davrda o'spirinlar o'ziga xos ruhiy inqiroz yoki tanglikni boshdan kechiradilar. Jumladan, kattalarning har xil ko'rinishdagi (unga yoqish va yoqmasligidan qat'i nazar) rollarni tez sur'atlar bilan bajarib ko'rishga intiladi, turmush tarzining yangi jihatlariga ko'nika boshlaydi. Katta odamlarning turmush tarziga o'tish jarayoni shaxsning kamol topish xususiyatlariga bog'liq ichki qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradi". Bu ziddiyatlar va qarama-qarshiliklar yangicha tashkil topgan turmush tarzi (mustaqil yakka holda yashash), yangi o'qish faoliyati holati (fan asoslarini o'zlashtirishi lozim), yangi do'stlar, kursdoshlar, ilmiy texnikaviy kommunikatsiyalar (kompyuter, EHM, internet, masofali o'qitish va h.k.) u yoki bu ko'rinishda, talaba shaxsiga ta'sir qilmay qolmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

"Mazkur yosh davridagi ijtimoiy-psixologik o'sishning xususiyatlaridan biri, – deb yozadi E.G'oziev, – o'qish faoliyatining ongli motivlarining kuchayishidir. Talabalarda axloqiy jarayonlarning o'sishi sust amalga oshadi, lekin xulqning eng muhim shartlari mustaqillik, tashabbuskorlik, topqirlik, farosatlilik va hokazolar takomillashib boradi. Shuningdek, ularda ijtimoiy holatlarga, voqelikka, axloqiy qoidalarga qiziqish, ularni amalga oshirishga intilish tobora kuchayadi".

Talabalik davrining o'ziga xos psixologik jihatlaridan biri shaxslararo munosabatdir. Bu davrda talaba yangi insonlar (kursdoshlar, o'qituvchilar, rahbarlar)ga duch keladi. Bunda shaxslararo munosabatlar shaxsiy, predmetli, informatsion va emotsional holatdagi ko'rinishlarda bo'ladi. Ko'rib o'tganimizdek, shaxslararo munosabatlar ko'rinishlarning keng ko'lamini qamrab oladi. Bular talabalarning bir-birini tushunishi, qabul qilishi, yoqtirishi (o'ziga jalb qilish, simratiya), yurish-turishda o'z "o'rniga" ega bo'lishida ifodalanadi. Shu asosda, guruh, jamoada shaxslararo munosabatlar va guruh a'zolarining kelishuvchanligi (fiziologik va psixologik) "psixologik muhit" deb atalmish eng muhim ijtimoiy-siyosiy holatni vujudga keltiradi. Bu, albatta, ularning shaxsiga, fuqarolik pozitsiyasining rivojlanishiga ta'sir qilmay qolmaydi.

NATIJA VA TAHLILLAR

Talabalarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish va rivojlantirish jarayonida bu psixologik jihatlarini hisobga olmaslik yoki ularga tayanib ish tutmaslik ishidagi faollikka salbiy ta'sir ko'rsatib, faoliyat samaradorligining pasayishiga olib kelishi mumkinligini tajriba ko'rsatdi.

O'quv va ijtimoiy faoliyatning yangicha mazmun kasb etishi, shaxslararo munosabat, yangi jamoa va guruhdagi hayotning keskin o'zgarishi – bu davr yigit va qizlarida o'z-o'zini anglashning sezilarli darajada o'zgarishiga olib keladi. Ta'kidlash joizki, bu o'z-o'zini anglash, oddiygina o'sishdan iborat bo'lmay, balki u sifat jihatdan o'ziga xos tavsifga ega bo'ladi. Bu o'zgarish talaba shaxsining ma'naviy-psixologik xususiyatini aniq hayotiy maqsadlar, harakatlar, qiziqishlar, istak-xohishlar nuqtai nazaridan anglash va baho berish xususiyati bilan bog'liq bo'ladi. Bu esa talabada o'zining ruhiy hayotiga, o'z xatti-harakati hamda shaxsiy sifatlarining ijtimoiy yo'nalish kasb etganligiga, o'z qiziqish va xohish-istaklari yangicha ma'no kasb etib, talabaning o'z xatti-harakatlariga, dunyoqarashiga, faoliyati mazmuniga nazar tashlashi, tahlil qilishi, o'z hislari va kechinmalarini bilishga intilishining kuchaygani bilan tavsiflanadi. Bu o'z-o'zini anglashdan, talabaning yangi hayot va yangi faoliyat xususiyatidan kelib chiqadi. Jamoadagi yangi vaziyat, o'quv yurtida bo'ladigan yangi hodisalar, yangicha munosabatlar talabani o'z imkoniyatlarini

baholashga, o'zining aqliy va irodaviy kuchini o'ziga qo'yilayotgan talablar asosida taqqoslashga va bu talablarga javob bera olishi yoki bera olmasligi nuqtai nazaridan anglashga majbur qiladi. Shu tariqa, talaba o'zining kuchli va kuchsiz tomonlarini, o'zining ustunligi yoki ojizligini aniqroq anglay boshlaydi. Bu psixologik holat talabalarda fuqarolik pozitsiyasining rivojlanganlik darajasini aniqlash uchun muhimdir.

Talabalik yoshidagi talabalar maktab va o'rta maxsus ta'lim muassasalari talabalaridan farqli o'laroq o'zlarida sodir bo'layotgan sezilar-sezilmas, ammo, shaxsiy muhim o'zgarishlarni, shaxsning ko'p qirrali munosabatlarni xarakterlovchi murakkab shaxsiy-psixologik sifatlar – burch hissi, vijdon hissi, mardlik va qat'iyatlilik hissi, o'zining qadr-qimmatini anglash hissini ancha aniq anglashga qodir bo'ladilar. Bu ularda kelajakni aniqroq tasavvur qilish xususiyatiga egaliklarini anglatadi va ular o'z kelajaklarini aniq baholashga intiladilar. Agar maktab talabalari o'zlariga: "Men kelajak hayotga va faoliyatga tayyormanmi, qandayman?" deb savol bersalar, oliy maktab yoshidagi talabalar esa: "Men kelgusi faoliyatim, kasbim bilan oilamga, xalqimga, Vatanimga qanday naf keltiraman? Men bu ishga yaroqlimanmi?" degan savolni bera oladilar.

XULOSA

Yuqorida bayon etilganlardan shunday xulosa kelib chiqadiki, oliy ta'lim yoshidagi talaba (o'spirinlikning ikkinchi davri)da o'z shaxsi, faoliyati, xatti-harakatlari to'g'risida aniq va to'g'ri, obyektiv tasavvur hosil bo'lishi uchun unga pedagogik yordam ko'rsatish lozim. Bu pedagogik yordam do'stona xususiyat kasb etib, kelajakda talaba imkoniyatlariga katta ishonch bildirish, uning shaxsini hurmat qilgan holda, tanqidiy mulohazalar vositasida, xayrixohlik, mehribonlik nuqtai nazaridan bo'lsa, talaba ijtimoiy-siyosiy hayotni, iqtisodiy-ma'naviy taraqqiyot mazmunini to'g'ri anglaydi va diqqat e'tiborga minnatdorchilik hissi bilan qaraydi. Bu hol ularda fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Bu imkoniyatlar ularda o'zlarining ma'naviy psixologik qiyofasini shakllantirishga qiziqishni uyg'otadi. Bunda mana shu qiziqishi to'g'ri yo'nalishga rag'batlantirish, talabalarda ma'naviy-psixologik qiyofadagi ijobiy sifatlarni, ularga mos ijobiy qahramonlar, ideallarni tasavvur qilishga intilishni tug'diradi. Bu ideallar ikki asosiy ko'rinishda mavjud bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. E. G'oziyev "Umumiy psixologiya". Psixologiya mutaxassisligi uchun darslik I - kitob, Toshkent – "Universitet" – 2002.
2. Qadriyatli yondashuvlar asosida talabalarining fuqarolik pozitsiyasi va tolerantlik tafakkuri texnologiyalarini shakllantirish, "Pedagogik akmeologiya" №6(8) 2023, 42-46 b.
3. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirish texnologiyasi, Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar № 2023 aprel 38-43 b.
4. Технологии совершенствования толерантного мышления и гражданского позиционирования у студентов на основе ценностно-ориентировочных подходов, "Pedagogik akmeologiya" 7(15) 2024, 59-63 b.
5. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkurini takomillashtirish texnologiyasi, "Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti ilmiy axborotnomasi" ilmiy-amaliy jurnal 3(7) 2024 252-254 b.
6. Technologies for improving tolerant thinking and civic positioning in students based on value-oriented approaches, AMERICAN Journal of Science on Integration and Human Development Volume 2, Issue 1, 2024 ISSN (E): 2993-2750., 59-62 b.

7. Improving tolerant thinking among the youth of Uzbekistan Youth, science, education: topical issues, achievements and innovations., 2024 Prague, Czech18 <https://academicsresearch.ru/index.php/ysetia/article/view/3026>

8. Training for the development of tolerant thinking among students in the conditions of modern society., Novateur publications international journal of innovations in engineering research and technology [IJIERT] ISSN: 2394-3696 Website: ijert.org VOLUME 9, ISSUE 12, Dec. - 2022, 241-246 <https://repo.ijert.org/index.php/ijert/article/view/3518>

9. Technologies for improving tolerant thinking and civic positioning in students based on value-oriented approaches., Vol. 3 No. 1 (2024): Problems and scientific solutions. 2024 Australia, Melbourne 83-86 <https://academicsresearch.ru/index.php/icpass/article/view/3000>

10. Technology for the formation of tolerant thinking and civic positioning among students based on a value-oriented approach., European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE) Volume 4 | Issue 11 | November -2024 ISSN: 2795-8612., 292-294 b.